

'Op de drempel tussen twee werelden'. A. H. J. Lovink; de laatste landvoogd van Indonesië

HANS MEIJER

Op 27 maart 1995 overleed op 92-jarige leeftijd de laatste landvoogd van Nederlands-Indië/Indonesië, A. H. J. Lovink. Hoewel hij maar kort, van 2 juni tot 27 december 1949 de post van Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (HVK) bezette, is het toch opmerkelijk te noemen dat zijn overlijden zo onopgemerkt is gebleven. Terwijl de dood van landvoogden als jhr. A. W. L. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer (1936-1945), H. J. van Mook (1945-1948) en L. J. M. Beel (1948-1949) algemeen voorpaginanieuws was, verscheen over de dood van Lovink in slechts twee kranten op een binnenpagina een uiterst magere, niet meer dan een opsomming van zijn functies bevattende necrologie¹. Verbazingwekkend is deze stilte overigens niet. Lovinks onbekendheid en (vermeende) onbeduidendheid is in belangrijke mate toe te schrijven aan het feit dat hij aantrad nadat de dekolonisatiestrijd vrijwel beslecht was. Bijna alle studies over de Indonesische revolutie beperken zich tot de periode waarin Van Mook en Beel de scepter voerden (augustus 1945-mei 1949). Dat waren de turbulente jaren waarin Nederland wanhopig vat probeerde te krijgen op de Indonesische vrijheidsstrijd en trachtte de onvermijdelijke dekolonisatie naar eigen inzichten te kanaliseren, met de twee politionele acties als onbetwiste dieptepunten. Van Mook en Beel waren hoofdrolspelers in dit drama en hebben een onmiskenbare stempel op het beleid en daaruit voortvloeiende verloop der gebeurtenissen gedrukt. Terwijl zij zich tot op de huidige dag mogen verheugen in vermaardheid en belangstelling² is Lovink daarentegen geheel in de vergetelheid geraakt.

Historici zijn hier dus in belangrijke mate debet aan. Zij zijn het immers die nauwelijks aandacht hebben besteed aan de episode waarin Lovink het bewind voerde. Op het moment dat de Nederlandse regering met het Van Roijen-Roem akkoord begin mei 1949 de Republiek de facto erkende en zich neerlegde bij de spoedige onafhankelijkheid van Indonesië, verdween hun interesse voor wat zich daarna nog in Indonesië afspeelde. Typerend in dit verband is hetgeen L. de Jong heeft geschreven. Hij besteedt slechts een paar regels aan het Indonesische theater na april 1949. Ten aanzien van Lovink vermeldt hij slechts dat deze de opvolger was van Beel³. De Jong en met hem

1 *NRC Handelsblad*, 31 maart 1995 en de *Haagsche Courant*, 1 april 1995. Alleen in het personeelsblad van het departement van buitenlandse zaken verscheen een wat uitgebreidere levensbeschrijving. Zie H. Leopold in *BZ. Personeelsblad voor de medewerkers van het ministerie van buitenlandse zaken*, XXII (1995) v (juni) 12-13.

2 Zie L. J. Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning. Biografie 1902-1977* (Den Haag, 1995). Typerend voor de opvatting van velen is de biografie over Van Mook waarin deze betiteld wordt als de laatste landvoogd. J. C. Bijkerk, *De laatste landvoogd. Van Mook en het einde van de Nederlandse invloed in Indië* (Alphen aan den Rijn, 1982).

3 L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, XII (Leiden, 1988) 1004 en 1145. Andere auteurs die geen aandacht hebben besteed aan Lovinks bewind zijn onder meer C. Smit, *De*

vele andere historici hebben hun aandacht nog slechts gericht op het slotstuk van de Indonesische kwestie, de Ronde Tafel Conferentie⁴. Wat zich in de laatste maanden van 1949 nog in Indonesië afspeelde, was ogenschijnlijk niet belangrijk meer. Uitsluitend nog in Den Haag werd het beleid bepaald en Lovink werd verondersteld geen rol van betekenis meer te spelen. Hij zou slechts tot taak hebben de overgangstijd naar de Indonesische onafhankelijkheid zo soepel mogelijk te laten verlopen. In deze optiek maakte het dan ook eigenlijk niet uit wie nog de 'eer' was vergund zijn handtekening te zetten onder de acte van bewindsoverdracht en het strijken van de Nederlandse vlag te aanschouwen.

In dit artikel staan de gebeurtenissen in Indonesië tijdens de eindfase van de Indonesische dekolonisatie centraal. In hoeverre zijn de ontwikkelingen in Indonesië gedurende Lovinks bewindsperiode nog van belang zijn geweest voor het slot van de Indonesische dekolonisatie? Hoe moeilijk was het om de oorlog af te wikkelen en tot een vreedzame nieuwe relatie te komen? In deze overgangsfase nam Lovink een sleutelpositie in. Wie was hij en wat was zijn rol als HVK? Zijn opdracht luidde 'al die maatregelen te nemen die ertoe kunnen bijdragen te voorkomen dat de soevereiniteitsoverdracht op allerlei gebied leidt tot abrupte en radicale wijzigingen'⁵. Heeft hij zich daartoe beperkt of is zijn optreden van meer betekenis geweest?

Benoeming

Na het politieke fiasco van de tweede politionele actie eind 1948 werd op 7 mei 1949 het Van Roijen-Roem-akkoord ondertekend. De Nederlandse regering besefte dat zij niet langer de voorwaarden voor de soevereiniteitsoverdracht kon dicteren en legde zich neer bij de Indonesische onafhankelijkheid inclusief de Republiek. Beel zag in de overeenkomst het failliet van het door hem voorgestane beleid van een onafhankelijk federaal Indonesië zonder Republiek en trad op 11 mei als landvoogd af. Zijn opvolger was de 46-jarige Antonius (Tony) Hermanus Johannes Lovink, op dat moment secretaris-generaal op het ministerie van buitenlandse zaken.

Lovinks benoeming kwam niet geheel onverwacht. Hij was al eerder kandidaat geweest voor de opvolging van Van Mook. Ook was hij een serieuze gegadigde geweest voor de post van zowel minister van overzeese gebiedsdelen als van buitenlandse zaken. Maareen benoeming was in PvdA-kring telkens afgestuit op zijn behoudende

liquidatie van een imperium. Nederland en Indonesië 1945-1962 (Amsterdam, 1967), J. Pluvier, *Indonesië. Kolonialisme, onafhankelijkheid en neo-kolonialisme* (Nijmegen, 1978), J. Bank, *Katholieken en de Indonesische Revolutie* (Baarn, 1983), J. van Goor, *Indië/Indonesië. Van kolonie tot natie* (Utrecht, 1987), H. W. van den Doel, *Het Rijk van Insulinde. Opkomst en ondergang van een Nederlandse kolonie* (S. 1., 1996) en V. Houben, *Van kolonie tot eenheidsstaat. Indonesië in de negentiende en de twintigste eeuw* (Leiden, 1996).

4 Uitzondering zijn J. G. de Beus, *Het laatste jaar van Nederlands-Indië* (Rotterdam, 1987) 134 e. v. en P. M. H. Groen, *Marsroutes en dwaalsporen. Het Nederlands militair-strategisch beleid in Indonesië 1945-1950* (Den Haag, 1991) 223-231.

5 Lovink aan minister van overzeese gebiedsdelen J.H. van Maarseveen, 5 augustus 1949. P. J. Drooglever, M. J. B. Schouten, ed., *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1945-1950* (20 delen; Den Haag, 1971-1996) XIX, 458.

opvattingen inzake Indonesië⁶. Lovink gold als een conservatieve man met een patriarchale instelling tegenover het Indonesische nationalisme. Voortdurend had hij zich openlijk voorstander getoond van een harde lijn⁷. Als zodanig leek hij niet bepaald de meest geschikte kandidaat het Indonesische vertrouwen in de Nederlandse intenties te winnen en de voorbereidingen te treffen voor de nabije bewindsoverdracht. Het kabinet achtte Lovinks reputatie als havik evenwel geen beletsel hem toch tot landvoogd te benoemen. Tevens werd hem daarbij toegezegd dat hij de eerste Hoge Commissaris zou worden in het onafhankelijke Indonesië.

Het besluit was ingegeven door een aantal overwegingen. In de eerste plaats zat de regering in grote tijdnood. Nu eindelijk een doorbraak was bereikt naar een oplossing, diende zo snel mogelijk een landvoogd te worden benoemd die in staat was de beide partijen zonder verdere averij richting soevereiniteitsoverdracht te loodsen. Afgezien van Lovink waren er op korte termijn ook geen geschikte kandidaten voorhanden⁸. Lovink had als grote voordeel dat hij als secretaris-generaal volledig op de hoogte was van de Indonesische problematiek en dus niet meer behoefde te worden ingewerkt. Voorts beschikte hij over ruime bestuurservaring, had hij leiderskwaliteiten getoond en kon hij als diplomaat op ruime internationale ervaring bogen. Dit laatste was van groot belang. Immers, het gebrek aan inzicht in de wereldpolitiek was Beel — en niet alleen hem — opgebroken en de ministerraad wenste iemand in Batavia te zien die deze kennis wel in huis had. Bovendien — en dat was ook een niet te onderschatten factor — had Lovink in tegenstelling tot zijn voorganger een Indische achtergrond en kende hij het land goed.

Geboren in Den Haag op 12 juli 1902 was hij op zijn zevende naar Nederlands-Indië verhuisd, waar zijn vader tot directeur van het departement van landbouw (sinds 1911 uitgebreid met nijverheid en handel) was benoemd. Tony Lovink keerde met zijn

6 In 1946 had Lovink reeds ingestemd met het door Beel aangeboden ministerschap van buitenlandse zaken, toen de PvdA een benoeming tegenhield. Zie F. van Baardewijk, 'De PvdA en het Koninkrijk 1945-1947', in: J. Bank, M. Ros, B. Tromp, ed., *Het tweede jaarboek voor het democratisch socialisme* (Amsterdam, 1984) 164-212, aldaar 194. Zie ook Algemeen Rijksarchief (ARA), Archief Lovink, inv. nr. 10. In februari 1947 sprak de PvdA opnieuw haar veto uit, nu over zijn aanstelling tot landvoogd. S. L. van der Wal, *Officiële bescheiden*, IV, 522, VI, 581-582 en VII, 223-225, 290-291, 310-312 en 349-354. Zie ook C. Smit, *Het dagboek van Schermerhorn*, I (Groningen, 1970) 261 en ARA, Archief Schermerhorn, inv. nr. 35. In 1948 ging een ministerspost weer aan hem voorbij. J. E. C. M. van Oerle, *Kabinetformatie onder hoogspanning, 1948* (Amsterdam, 1989) 24.

7 Lovink aan minister van buitenlandse zaken (BZ), D. U. Stikker, 24 oktober 1948. *Officiële bescheiden*, XV, 500-502. Zie ook C. Wiebes, B. Zeeman, *Indonesische dagboek aantekeningen van dr. H. Boon 1946-1949* (Houten, 1986) 105. De CPN betitelde hem als 'vertegenwoordiger van het meest reactionaire deel' van het Nederlandse volk. *Handelingen der Eerste Kamer (HEK) 1946-1947*, 20 maart 1947, 550.

8 De kandidaten wier namen naast die van Lovink genoemd werden voor de post van HVK waren die van D. Bolderhey, directeur van de Handelsvereniging Amsterdam, L. Neher, secretaris-generaal van de PTT en oud-gedelegeerde van de Kroon, H. L. s'Jacob, secretaris-generaal van financiën en gedelegeerde van het opperbestuur in Indonesië, Th. Ph. Tromp, directeur Philips, en F. Q. den Hollander, directeur van de Nederlandse Spoorwegen. Notulen ministerraad, 16 mei 1949. *Officiële bescheiden*, XVIII, 656-658. Beel had een voorkeur voor s'Jacob, maar wees Lovink niet af en noemde hem een 'man van gezag'. Beel aan Van Maarseveen, 15 mei 1949. *Ibidem*, 642-643. Zie ook P. F. Maas, J. M. M. J. Clerx, ed., *Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945*, III, *Het kabinet-Drees-Van Schaik (1948-1951)*, C, *Koude oorlog, dekolonisatie en integratie* (Nijmegen, 1996) 482-483.

ouders in 1918 naar Nederland terug. Na zijn middelbare school ging hij economie studeren in Rotterdam en Heidelberg. Vervolgens trad hij toe tot de buitenlandse dienst, alwaar hij in 1925 in China geposteerd werd bij de Internationale maritieme douane, een onder westers toezicht staand orgaan dat smokkelhandel bestreed. In 1929 werd hij naar Batavia gehaald om bij de Dienst Chinese en Oost-Aziatische zaken — in 1934 herdoopt in Dienst Oost-Aziatische zaken (DOAZ) — te komen werken. Door de Japanse expansie in het Verre Oosten werd het verzamelen van informatie over de Japanse activiteiten al snel de voornaamste taak van dit civiele inlichtingenbureau. Lovink gold als veelbelovend en ambitieus en maakte snel carrière⁹. Op 33-jarige leeftijd werd hij hoofd van de DOAZ en was daarmee de belangrijkste veiligheidsadviseur van de landvoogd geworden. Als een van de weinigen had hij directe toegang tot de gouverneur-generaal¹⁰. Op deze post toonde Lovink dat hij over leiderskwaliteiten beschikte. Hij was een harde werker, kon goed organiseren en bezat een grote dadendrang.

Vlak voor de val van Nederlands-Indië vertrok Lovink met een kleine groep hoge ambtenaren en militairen per vliegtuig naar Australië. Hij mocht niet in Japanse handen vallen. Vanuit Australië zou deze groep de strijd verder voeren¹¹. Lovink liet zijn vrouw en twee kinderen achter. Zij zouden de oorlogstijd in interneringskampen doorbrengen. Hij zou hen pas in oktober 1945 weerzien¹². Kort na zijn aankomst in Australië haalde premier P. S. Gerbrandy hem naar Londen om als secretaris-generaal op het ministerie algemene oorlogvoering zijn rechterhand te worden. Hij gaf onder andere leiding aan de inlichtingendienst die de contacten met het bezette Nederland moest onderhouden. Dit werd geen onverdeeld succes. Lovink wist weinig van de situatie in Nederland en zijn optreden stuitte op kritiek, onder andere van koningin Wilhelmina¹³. Hij werd bruikbaar geacht als eerste Nederlandse ambassadeur in Tsjoeking, de hoofdstad van nationalistisch China, alwaar hij in april 1943 zijn opwachting maakte¹⁴. Namens Nederland werd hij vertegenwoordiger van de Far Eastern and Pacific

9 L. G. M. Jaquet, *Aflossing van de wacht. Bestuurlijke en politieke ervaringen in de nadagen van Nederlandsen Indië* (Rotterdam, 1978) 63-64. Voor een uitgebreide levensloop van Lovink zie zijn biografie in het nog te verschijnen vijfde deel van het *Biografisch woordenboek van Nederland* onder eindredactie van A. J. C. M. Gabriëls. De lemma's zijn reeds te raadplegen op internet.

10 Over de activiteiten van Lovink als hoofd DOAZ zie R. Steenhoek, 'De Dienst der Oost-Aziatische zaken (1935-1942)', in: E. Locher-Scholten, ed., *Beelden van Japan in het vooroorlogse Nederlands-Indië. Resultaten van een werkcollege*, III (Leiden, s. a.) 421-447. Zie ook De Jong, *Koninkrijk*, XIa/eerste helft, 500 en 506 en E. Locher-Scholten, 'Het moreel van de Europese burgerbevolking in Nederlands-Indië 1936-1941', in: P. Groen, E. Touwen-Bouwsma, *Nederlands-Indië 1942. Illusie en ontgoocheling* (Den Haag, 1992) 13-32, aldaar 25. Zie voorts F. A. C. Kluiters, *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten* (Den Haag, 1993) 174 en 374.

11 Het was gouverneur-generaal jhr. A. W. L. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer die persoonlijk aandrang op het vertrek van Lovink vanwege zijn grote kennis van Japan. Zie *Verslag houdende de uitkomsten van het onderzoek [der] Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945*, 8C-I (Den Haag, 1956) 414-415. Zie ook relaas N. S. Blom over zijn vertrek uit Indië. *Ibidem*, 8C-II, 1478.

12 Informatie afkomstig van Lovinks weduwe, C. R. Lovink-Nagel. Brief, 29 juni 1998.

13 De Jong, *Koninkrijk*, XIc, 74.

14 C. D. Barkman, H. de Vries-van der Hoeven, *Een man van drie levens. Biografie van diplomaat/schrijver/geleerde Robert van Gulik* (Amsterdam, 1994) 116.

subcommission van de United Nations war crimes commission die in november 1944 in Tsjoenking gestationeerd werd. Dit orgaan, waaraan elf landen deelnamen en dat onder Chinese voorzitterschap stond, had tot taak inlichtingen te verzamelen over Japanse oorlogsmisdadigers, hen op te sporen en eventuele berechting te coördineren¹⁵. Hij bleef daarvan lid tot zijn vertrek uit China begin 1947. In maart van dat jaar bood hij zijn geloofsbrieven aan in Moskou¹⁶. Lang bleef hij niet in de Sovjetunie. Per 1 januari 1948 werd hij benoemd tot secretaris-generaal op het ministerie van buitenlandse zaken¹⁷.

Het criterium dat voor het kabinet het zwaarst woog om — in weerwil van Lovinks conservatieve denkbeelden — in te stemmen met zijn benoeming tot HVK, was Lovinks verzekering zich loyaal aan de regeringsinstructies te zullen houden. Vice-premier J. H. R. van Schaik had in de ministerraad expliciet gevraagd om een apolitieke figuur die bereid zou zijn de regeringsbesluiten uit te voeren 'zelfs indien hij het persoonlijk hiermede niet volkomen eens is'¹⁸. Het kabinet had geen enkele behoefte opnieuw geconfronteerd te worden met eigenzinnig of door partijpolitieke belangen geïnspireerd optreden van de landvoogd, zoals met Van Mook en Beel het geval was geweest¹⁹. Hoewel van christelijk-historische huize, maar geassocieerd met de WD²⁰, was Lovink politiek ongebonden. Zijn garantie het regeringsbeleid volstrekt loyaal te zullen steunen, was voor de PvdA-ministers als ook voor VVD-bewindsman op Buitenlandse Zaken, D. U. Stikker — die zelf ook wel voor de post van HVK voelde — voldoende om over hun bedenkingen heen te stappen en in te stemmen met zijn benoeming²¹. Even dreigde er echter nog een kink in de kabel te komen toen Lovink van het kabinetsbesluit vernam hem te laten vergezellen door twee controleurs. Lovink had er zelf op aangedrongen adviseurs mee naar Batavia te nemen²². Het kabinet voelde hier niets voor uit angst dat hij in dat geval Den Haag te weinig zou consulteren en in navolging van zijn twee voorgangers te zeer zijn eigen weg zou gaan. De ministerraad besloot Lovink in plaats daarvan te laten bijstaan door twee gedelegeerden van de Kroon die niet alleen tot taak hadden hem te adviseren, maar ook te controleren. Zij hadden de bevoegdheid buiten hem om direct aan de regering te rapporteren. Lovink weigerde hiermee akkoord te gaan. Hij wenste zich niet aan banden te laten leggen. Lovink beseftte echter dat hij zich met dit standpunt wel eens

15 De Jong, *Koninkrijk*, XII, 885. Zie ook The United Nations war crimes commission, *History of the United Nations war crimes commission and the development of the laws of war* (Londen, 1948) 129-131.

16 G. T. Witte, *Een verre vijand komt naderbij. De diplomatieke betrekkingen van Nederland met de Sovjetunie, 1942-1953* (Kampen, 1990).

17 *Keesings historisch archief (KHA)* 11949,8130.

18 Bank, *Katholieken*, 447. Zie ook H. Meijer, *Den Haag-Djakarta. De Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962* (Utrecht, 1994) 59-60.

19 Boon aan Van Roijen, 26 mei 1949. *Officiële bescheiden*, XVIII, 718-722.

20 Hoofd afdeling culturele contacten van het ministerie van overzeese gebiedsdelen, A. van Velsen, aan het hoofd van de afdeling politieke voorlichting van de Rijksvoorlichtingsdienst, W. A. van Goudoever, 23 mei 1949. *Ibidem*, 720, noot 3.

21 *Ibidem*, 718-722.

22 Notulen ministerraad, 23 mei 1949. *Ibidem*, 702-704. Zie ook notulen ministerraad 30 mei 1949. *Ibidem*, 746.

buitenspel zou kunnen zetten. Hij was te zeer gebrand op het landvoogdijschap om dit risico te nemen en stemde er alsnog morrend mee in dat twee toezichthouders zouden worden aangesteld²³. Op 18 mei viel zijn benoemingsbesluit. De volgende dag volgde de officiële bekendmaking.

Gereserveerde ontvangst

Lovinks loyaliteitsverklaring betekende overigens geenszins dat hij ook zover was meegeëvolueerd met de gewijzigde koers van het kabinet dat hij overtuigend instemde met het nieuwe beleid. Hij behield zo zijn reserves. Lovink beseftte echter dat na het echech van de tweede politionele actie er voor Nederland geen andere weg meer openlag dan die welke met het Van Roijen-Roem akkoord was ingeslagen en hij had zich bij dit gegeven neergelegd.

In Nederland werd op Lovinks benoeming verdeeld gereageerd. Terwijl enkele conservatieve kranten positief waren over zijn aanstelling²⁴, klonk in de linkse commentaren daarentegen grote scepsis door²⁵. Over het algemeen schortte de pers haar oordeel op en gaf zij Lovink het voordeel van de twijfel²⁶. In de Nederlandse politiek waren de reacties conform die van de pers²⁷. Ook in Indonesië waren de reacties overwegend terughoudend. De licht progressieve krant de *Nieuwsgier* (Batavia) vroeg zich af of de nieuwe HVK wel degene was die rust en vertrouwen in Indonesië kon brengen. Het meer behoudende *Het Dagblad* (Batavia) betwijfelde echter eveneens of een 'zo steile en beginselvaste figuur' wel het vermogen had zich aan te passen aan de nieuwe situatie. Beide kranten wilden hem echter eerst de kans geven zich te bewijzen²⁸. Aan republikeinse zijde onthield men zich van commentaar. De Chinese krant *Keng Po* liet evenwel weten dat Lovinks benoeming groot opzien in

23 Uiteindelijk werd van het gehele voornemen twee gedelegeerden te benoemen, afgezien. Het lag politiek te gevoelig. H. L. s'Jacob, op het moment van Lovinks benoeming vooraanstaand lid van de Nederlandse onderhandelingsdelegatie in Indonesië en reeds gedelegeerde van de Kroon, was en bleef de enige met die titel. Wel werd zijn controlerende taak dusdanig uitgehold, dat er feitelijk helemaal geen sprake was van speciale bevoegdheden. Als plaatsvervangend HVK bleef hij ondergeschikt aan Lovink. Zie notulen ministerraad, 23 mei, 30 mei en 13 juni 1949. *Officiële bescheiden*, XVIII, 700-706, aldaar 702-704, 742-747, aldaar 746 en *ibidem* XIX, 55-57, aldaar 56-57. Zie tevens brief Boon aan Van Roijen, 26 mei 1949. *Ibidem*, XVIII, 718-722 en Wiebes, *Dagboekantekeningen*, 158-161.

24 *Het Binnenhof* en het *Algemeen Handelsblad*, 19 mei 1949. Ook aan de rechterzijde van politiek Den Haag was men tevreden met Lovinks benoeming. De VVD meende dat hij iemand was met voldoende kennis van de 'Indonesische geestesgesteldheid'. Maas, *Kabinet-Drees-Van Schaik*, 486.

25 *Het Parool*, 19 mei 1949, *De Vlam*, 18 juni 1949.

26 *Trouw*, 19 mei 1949, NRC, 19 mei 1949, *De 7yd*, 20 mei 1949 en *De Groene Amsterdammer*, 21 mei 1949. Opvallend is dat zowel *Het Vrije Volk* als *De Volkskrant* geen commentaar gaven op Lovinks benoeming. *De Volkskrant* volstond met een politieke tekening waarin de gladiator Lovink de arena betreedt onder toezien oog van Drees, Stikker en Van Maarseveen. De Indonesische kwestie in de figuur van een tijger wacht hem op. Beel ligt nog altijd uitgeteld in het zand. *De Volkskrant*, 21 mei 1949. Een cartoon van soortgelijke strekking, waarbij Lovink in gezelschap van legercommandant D. C. Buurman van Vreeden en minister Van Maarseveen als nieuwe spelers het voetbalveld betreden, verscheen in het socialistische weekblad *De Vlam* op 18 juni 1949.

27 HEK/1948-1949, 24 mei 1949, 595, 601 en 607.

28 *Nieuwsgier* en *Het Dagblad*, 20 mei 1949.

zowel republikeinse als federale kringen had gebaard en dat men sterk twijfelde of hij wel 'de juiste geestesgesteldheid' bezat²⁹.

Op 2 juni 1949 arriveerde Lovink in Batavia. Hij spoedde zich direct naar het paleis Koningsplein, waar Beel nog diezelfde ochtend het formele gezag aan hem overdroeg. De ontvangst door zowel Indonesiërs als het progressieve deel van de Europese gemeenschap was gereserveerd. Men hoopte een andere persoon aan te treffen dan de conservatief die men voor de oorlog had gekend. Veel vertrouwen was er niet, te meer toen bekend werd dat Lovink de uiterst conservatieve voormalige bestuursambtenaar en koloniale ideoloog A. D. A. de Kat Angelino als zijn persoonlijke adviseur had willen meenemen³⁰. Slechts onder de grootste druk zag Lovink van dit voornemen af. Het zou het beeld van hem als koloniale *diehard* alleen maar hebben versterkt en zou, om met de diplomaat en belangrijkste Nederlandse onderhandelaar in Indonesië, J. H. van Roijen, te spreken, 'fatale gevolgen' hebben gehad voor zijn functioneren als wegbereider c. q. bruggenbouwer³¹. Lovink besloot, zoals reeds gesteld, uiteindelijk geen eigen raadslieden mee te nemen en zich te laten bijstaan door de in Batavia aanwezige ambtenaren.

Lovink wist van de scepsis ten aanzien van zijn persoon en begreep dat hij *goodwill* moest zien te kweken. Al bij zijn vertrek uit Nederland op 30 mei had hij gezegd dat hij zich volledig verenigde met de richtlijnen zoals die door de regering waren uitgestippeld en dat hij zich uitsluitend zag als de uitvoerder van het kabinetsbeleid³². In zijn rede bij zijn ambtsaanvaarding in Batavia liet hij doorschemeren geworsteld te hebben met zijn eigen opvattingen en tot nieuwe inzichten te zijn gekomen. Hij vroeg vertrouwen en verzekerde zijn gehoor alles te zullen doen om conform de afspraken de nieuwe rechtsorde tot stand te laten komen³³. Zijn rede werd goed ontvangen. Zowel in Nederlandse als in Indonesische kringen hoopte men dat hij de gewekte verwachtingen zou gaan waarmaken³⁴.

29 Weekoverzicht Rijksvoorlichtingsdienst nr. 18 (19-25 mei 1949). ARA, Rapportage Indonesië, inv. nr. 109. Het hoofd politieke zaken op BZ, H. N. Boon, vertaalde het commentaar in de Chinese pers als 'wel hardwerkend, maar niet bijzonder snugger'. Wiebes, *Indonesische dagboekantekeningen*, 159.

30 Gecommitteerde voor Indonesische zaken bij het ministerie van overzeese gebiedsdelen, J. P. Bannier, aan minister zonder portefeuille belast met de financieel-economische betrekkingen met Indonesië, L. Götzen, 3 juni 1949. *Officiële bescheiden*, XIX, 12. De Kat Angelino genoot zowel in progressieve kring als aan Indonesische zijde een slechte reputatie als ontwerper van de zogenaamde 'breidelordonnantiën'. Deze uit de jaren dertig stammende wetten gaven het bewind vergaande bevoegdheden om elke vorm van nationalistische oppositie de kop in te drukken. Zie P. J. Drooglever, 'A. D. A. de Kat Angelino', in: J. Charité, ed., *Biografisch woordenboek van Nederland*, III (Den Haag, 1989) 318-320. Stikker was overigens wel bereid Lovinks wens om De Kat Angelino als adviseur mee te nemen in te willigen. Stikker aan Van Roijen, 28 mei 1949. *Officiële bescheiden*, XVIII, 737.

31 Van Roijen aan plaatsvervangend secretaris-generaal op BZ, Boon, 1 juni 1949. *Ibidem*, XIX, 7. Zie ook Wiebes, *Indonesische dagboeknotities*, 161.

32 *Het Vrije Volk*, 30 mei 1949.

33 Tekst entree-rede, 2 juni 1949. ARA, Archief Lovink, inv. nr. 11. Foto's van zijn aankomst in Batavia alsmede van zijn entree-rede bevinden zich in het fotoalbum van Beel. ARA, Archief Beel, inv. nr. 218.

34 Weekoverzicht Rijksvoorlichtingsdienst nr. 20 (2-8 juni 1949). ARA, Rapportage Indonesië, inv. nr. 109.

Voortvarende start

Lovink ging energiek aan de slag. Hij arriveerde in een land waar onder de Nederlandse gemeenschap een terneergeslagen, zo niet angstige stemming heerste. Het Van Roijen-Roem akkoord beschouwden velen als het begin van het einde en menig Nederlander voelde zich 'verkocht en verraden' door de Nederlandse politiek. Het herstel van het aangeslagen moreel van de Nederlandse troepen, het geruststellen van het bedrijfsleven en het bemoedigen van de Nederlandse gemeenschap zag de nieuwe landvoogd dan ook als een van zijn hoofdtaken³⁵. In de eerste weken van zijn bewind reisde Lovink door de gehele archipel om de Nederlanders een hart onder de riem te steken. Zijn zelfverzekerd, vriendelijk optreden wekte vertrouwen en herstelde enigermate het respect dat menig Nederlander in het gouvernement had verloren. Lovink was een rijzige, atletische man met een natuurlijk leiderschap en als zodanig een opvallende verschijning. Hij bezat de bonhomie van een diplomaat, hield van ceremonieel vertoon en maakte in zekere zin een statige indruk. Hij was letterlijk en figuurlijk de *toean besar*³⁶ (grote heer). Zijn belangstelling voor het wel en wee van de Nederlandse gemeenschap deed de waardering in Nederlandse kring voor hem snel groeien.

Lovink liet niet blijken dat de Nederlanders in Indonesië alleszins reden hadden ongerust te zijn over hun toekomst. Hij besepte hoe kwetsbaar de Nederlandse positie was omdat men geen werkelijke machtsbasis meer had in de kolonie. Noch militair, noch bestuurlijk was Nederland nog in de positie oplossingen af te dwingen. Lovink voorzag dat wellicht grotere concessies gedaan zouden moeten worden dan hij wenselijk achtte. Door nauwe samenwerking met gematigde Republikeinen hoopte hij de schade voor Nederland echter zoveel mogelijk te beperken³⁷.

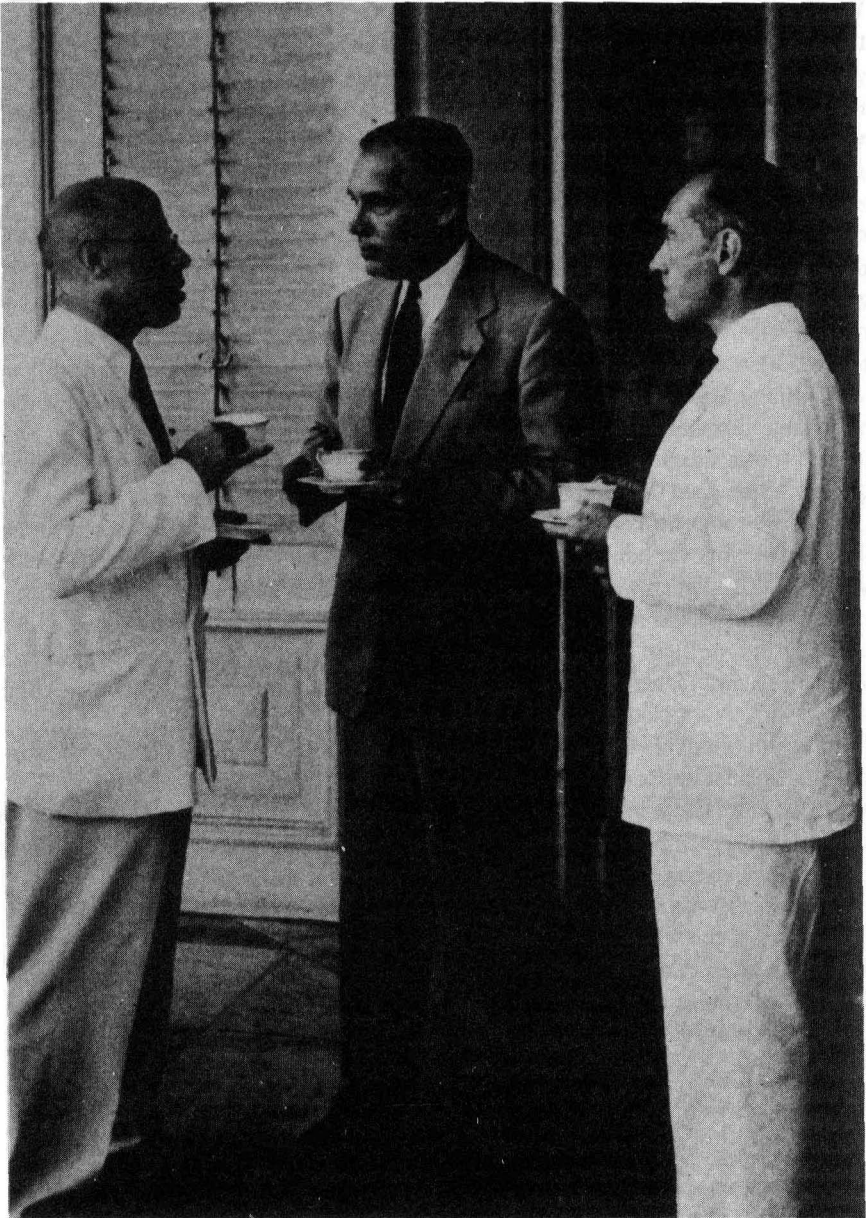
Het begon hoopvol. Hoewel Lovink nooit zelf deelnam aan de onderhandelingen tussen de Nederlandse delegatie in Indonesië en de Republiek, ontving hij op 22 juni de sultan van Djocja in diens functie van republikeins minister van defensie op zijn paleis. Het was een positief signaal. Het was voor het eerst sinds de tweede politionele actie dat een zo hoge republikein met de Nederlandse landvoogd sprak.

Als uitvloeisel van de Van Roijen-Roem overeenkomst kwamen de strijdende partijen op 3 augustus een wapenstilstand overeen. Op 11 augustus ging deze op Java in; voor Sumatra gold de datum van 15 augustus. Op 23 augustus begon vervolgens de Ronde Tafel Conferentie (RTC) in Den Haag onder auspiciën van de United Nations commission for Indonesia (UNCI).

35 Brief mw. Nagel-Lovink, 29 juni 1998.

36 Zijn naaste adviseur en directeur van zijn kabinet, P. J. Koets, beschreef hem als een 'stijlvolle man die voortreffelijk parades kon afnemen'. Interview P. J. Koets te Ellemeet, 16 april 1991. Boon drukte zich nog sterker uit. Volgens hem was Lovink 'volkomen bezeten met het ceremonieel gedeelte van zijn taak'. Wiebes, *Indonesische dagboeknotities*, 158. Zie daartegenover de meer positieve beschrijving van Lovink in J. G. de Beus, *Morgen bij hel aanbreeken van de dag. Nederland driemaal aan de vooravond van oorlog* (Rotterdam, 1978) 221-223.

37 Lovink aan Götzen, 1 juli 1949. *Officiële bescheiden*, XIX, 223-225.

Beel, Lovink en Van Roijen tijdens de receptie na aankomst van Lovink op 2 juni 1949 op het paleis Koningsplein (Foto uit J. G. de Beus, *Het laatste jaar van Nederlands-Indië. Van de zwaardhouw der tweede politionele actie tot de handtekening onder de soevereiniteitsoverdracht* (Ad. Donker, Rotterdam, 1987) 130).

Zorgelijke situatie

Terwijl de aandacht van de wereld zich vanaf dat moment op de RTC-besprekingen richtte, werd de situatie in Indonesië er ondanks de wapenstilstand niet rustiger op. Lovink moest erop toezien dat het overeengekomen bestand werd nageleefd en diende voorts een atmosfeer te scheppen die het de onderhandelaars in Den Haag zou vergemakkelijken tot overeenstemming te komen. Dit bleek een uiterst lastige opdracht te zijn. De sfeer in Indonesië werd nog steeds gekenmerkt door wederzijds wantrouwen. Het Nederlandse leger, tal van bestuurders, alsmede het overgrote deel van de Nederlandse gemeenschap bleven uiterst sceptisch staan tegenover de door de Nederlandse politici gevolgde nieuwe koers³⁸. De ondervoorzitter van de Nederlandse onderhandelingsdelegatie in Indonesië, J. G. de Beus, berichtte de vice-voorzitter van de Nederlandse RTC-delegatie, Van Roijen, dat in het kamp van de Nederlandse 'reactionairen' in Batavia er felle tegenstand bestond tegen de Van Roijen-Roem-overeenkomst en dat men haar niet van harte uitvoerde³⁹. Zelf had Van Roijen ook zijn bedenkingen over de coöperatie van de legerleiding. Hij doelde daarmee met name op luitenant-generaal D. C. Buurman van Vreeden die de op 25 mei plotseling overleden bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten, generaal S.H. Spoor, als legercommandant was opgevolgd. Van Roijen voorzag dat de verstandhouding met het leger en het afdwingen van militaire gehoorzaamheid wel eens Lovinks grootste probleem zou kunnen zijn. Hij hoopte dat de HVK bestand zou zijn tegen de militaire druk⁴⁰.

Geheel zonder grond was de bezorgdheid van Van Roijen niet. Nu was de stafchef *qualitate qua* automatisch een van de belangrijkste adviseurs van de landvoogd, maar het feit dat Buurman van Vreeden een jeugdvriend van Lovink was — zij hadden bij elkaar in de klas gezeten⁴¹ — maakte dat men aan BZ-zijde vreesde dat de invloed van de legercommandant op de landvoogd wel eens onevenredig groot zou kunnen zijn. Inderdaad bleek de legerleiding zich slechts met moeite bij de feiten neer te kunnen leggen⁴².

De bedenkingen van de legerleiding over de bereidheid van de republikeinse regering in Djocja zich aan de afspraken te houden, werd vooral gevoed door de voortdurende schendingen van de wapenstilstand. Deze waren dusdanig frequent dat in militaire kringen schamper gesproken werd van een 'schijnrust'⁴³. Buurman van Vreeden beschuldigde Djocja ervan zich via een grootscheepse 'koude infiltratie' van republikeinse troepen in door Nederland gecontroleerd gebied een strategisch-militair en

38 Groen, *Marsroutes*, 226-231.

39 De Beus aan Van Roijen, 5 oktober 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 170-172.

40 Van Roijen aan De Beus, 1 juni 1949. *Ibidem*, XIX, 7-8.

41 Informatie afkomstig van S. van Ravesteyn, adjudant van Lovink en eerder van Van Mook en Beel. Volgens Van Ravesteyn waren Lovink en Buurman van Vreeden twee handen op een buik. Interview te Den Haag, 16 oktober 1997. Zie ook het interview met Van Ravesteyn dat berust bij het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde, collectie Stichting mondelinge geschiedenis Indonesië, codenr. 1.075.2.a.

42 Vice-admiraal A. S. Pinke aan staatssecretaris van marine, H. C. W. Moorman, 8 september 1949. *Officiële bescheiden*, XIX, 722-723. Zie ook het schrijven van Buurman van Vreeden aan Lovink, 2 september 1949. ARA, Archief D. C. Buurman van Vreeden, inv. nr. 97.

43 Verslag van Buurman van Vreeden over de periode 19 t/m 27 september 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 78.

politiek zo sterk mogelijke uitgangspositie te verwerven voor het geval de RTC zou mislukken. Machteloos moest hij toezien hoe republikeinse soldaten in Oost- en Midden-Java steeds meer vooruitgeschoven Nederlandse posten insloten. Zij konden dit doen omdat de posities van de Nederlandse en Indonesische troepen dwars door elkaar lagen. Zolang er niet geschoten werd, kon niet worden ingegrepen. Het was bovendien ook onbegonnen werk tegen deze zogeheten 'vreedzame infiltraties' effectief op te treden⁴⁴.

De onmacht vergrootte de gefrustreerdheid onder de Nederlandse militairen. De rapporten over de stemming onder de Nederlandse troepen getuigden hiervan; zij waren in uiterst sombere bewoordingen gesteld. Vooral het herstel van de republikeinse regering in Djocja was bij de soldaten hard aangekomen. Velen hadden het idee dat alle krachtsinspanningen en offers van de afgelopen jaren tevergeefs waren geweest. Voor de KNIL-militairen kwamen daar nog eens de onzekere vooruitzichten bij. Wat zou er met hen gebeuren na de overdracht van de soevereiniteit⁴⁵? De stemming onder de troepen werd het best verwoord in de cynische groet die men elkaar bracht met het woord LO VINK, dat stond voor Laat Ons Veilig In Nederland Komen⁴⁶. Dat de soldaten zich zorgen maakten over hun veiligheid was niet onterecht. Bijna dagelijks verloren Nederlandse militairen het leven⁴⁷. De onzekerheid uitte zich in een toenemende geprikkeldheid. Gevallen van dienstweigering en zelfs desertie deden zich nu vaker voor.

Lovink werd door de legerleiding voortdurend op deze zorgwekkende ontwikkeling gewezen. De Nederlandse regering diende Hatta ertoe te bewegen het Indonesische leger (*Tentara nasional Indonesia/TNI*) tot de orde te roepen. Nog voor het begin van de RTC berichtte de landvoogd aan minister van overzeese gebiedsdelen, J. H. van Maarseveen, dat volgens de legerleiding de militaire toestand niet langer kon worden aanvaard. De TNI had zoveel strategische posten in handen gekregen, dat zij in het geval van het opnieuw uitbreken van vijandelijkheden het Nederlandse leger in de tang had. Pogingen de sultan van Djocja te overreden zijn troepen te disciplineren, hadden geen effect gesorteerd. De sultan weigerde volgens Lovink een dergelijk bevel te geven, omdat dit alleen maar averechts zou werken. De sultan bepleitte slechts het accepteren van de voldongen feiten⁴⁸. Aan Nederlandse zijde reageerde men furieus

44 Rapport van de verbindingsofficier en lid van de Nederlandse onderhandelingsdelegatie in Batavia, kolonel jhr. J. H. van der Wijck aan de minister van oorlog, W. F. Schokking, 4 oktober 1949. *Ibidem*, 151-156.

45 *Ibidem*. Zie ook nota chef generale staf, kolonel A. J. A. Pereira, aan Buurman van Vreeden, 22 september 1949. *Ibidem*, 38-41.

46 D. J. van Wijnen, ambtenaar Regeringsvoorlichtingsdienst (RVD), aan de directeur RVD, J.M. Landré, 19 december 1949. *Ibidem*, 817-820.

47 Zie overzicht militaire verliescijfers in Groen, *Marsroutes*, 259-263. Zie ook C. A. Heshusius, 'Bersiap en het militair gebeuren gezien vanuit Nederlands perspectief (1945-1949)', in: J. Zwaan, e. a., *Oorlog en verzet in Nederlands-Indië 1941-1949 en de voorlichting aan de na-oorlogse generaties* (Amsterdam, 1989) 29-53, aldaar 52.

48 Lovink aan Van Maarseveen, 18 augustus 1949. *Officiële bescheiden*, XIX, 557.

op deze passieve republikeinse stellingname. Er gingen zelfs stemmen op de RTC uit te stellen⁴⁹.

De verontrustende situatie werd half augustus in de ministerraad besproken. De regering gaf Lovink weliswaar volmacht om in geval van nood alle door hem noodzakelijk geachte voorbereidingen ter bescherming van Nederlandse levens en bezittingen te treffen, maar maande tegelijkertijd tot koelbloedigheid⁵⁰. Drees meende dat Batavia te veel in tegenstellingen dacht en te weinig oog had voor de beperkte omvang van de militaire incidenten⁵¹. Van Maarseveen drukte Lovink op het hart zich vooral niet te laten provoceren⁵².

De landvoogd nam deze woorden ter harte. Hij deelde de opvatting van het kabinet dat wat het belangrijkste was — het wetslagen van de RTC — ook het zwaarst moest wegen en verwierp het voorstel van Buurman van Vreeden desnoods met geweld de naleving van de bestanden af te dwingen. Conform het regeringstelegram wees Lovink de legercommandant op de verreikende consequenties van een dergelijke stap. Niet alleen zou Nederland de internationale gemeenschap tegen zich krijgen, maar ook in Nederland zelf zou het tot de allergrootste politieke spanningen leiden. Er zou alleen tot militaire actie worden overgegaan, indien er sprake was van een aanval van de TNI. Voorlopig dienden de 'vreedzame infiltraties' te worden getolereerd tenville van het hogere belang. De RTC-onderhandelingen moesten alle ruimte krijgen, zelfs indien dit enige mensenlevens zou kosten⁵³.

Hoewel Buurman van Vreeden de veiligheidssituatie wel zeer somber schetste, waren de verontrustende berichten van legerzijde niet zonder grond. De Republiek was er inderdaad op uit haar positie in Indonesië ten koste van de Nederlandse te versterken. De infiltraties waren ingegeven door een uiterst gering geloof in de Nederlandse oprechtheid Indonesië daadwerkelijk haar onafhankelijkheid te geven. Djocja hield dan ook sterk rekening met een mislukking van de RTC. De TNI vatte de interpretatie van het bestand daarom zo ruim op, dat in het geval van een mislukking van de onderhandelingen de Republiek zo sterk mogelijk zou staan⁵⁴. Tegelijk met de militaire positieverbetering versterkten de republikeinen ook hun politieke machtsbasis door in de herwonnen gebieden de gematigde, veelal federale elementen uit te schakelen. Alles was erop gericht de federale structuur zo veel mogelijk te ondermijnen om na de overdracht van de soevereiniteit de van Nederlandse makelij zijnde federale staat te vervangen door een door de Republiek gedomineerde eenheidsstaat⁵⁵.

Oplopende spanningen

In Indonesië werd de moeizame voortgang van de Haagse besprekingen ondertussen

49 Verslag telefoongesprek raadadviseur van Van Maarseveen, P. J. A. Idenburg, met Lovink. *Ibidem*, 535-538.

50 Van Maarseveen aan Lovink, 16 augustus 1949. *Ibidem*, 540-541.

51 Notulen ministerraad, 18 augustus 1949. *Ibidem*, 557.

52 Van Maarseveen aan Lovink, 18 augustus 1949. *Ibidem*, 561-562.

53 Groen, *Marsroutes*, 230-231.

54 Lovink aan Van Maarseveen, 4 oktober 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 148-151.

55 Zie diverse civiele rapporten. *Ibidem*, 118-119 en 140-146.

nauwlettend gevolgd. Voortdurend was Batavia erop bedacht dat de onderhandelingen stuk zouden kunnen lopen. Veel vertrouwen in een goede afloop van de besprekingen was er niet. De weinig toegeeflijke houding van de Nederlandse onderhandelaars was daar mede debet aan. Vooral de opstelling inzake de schuldenregeling en Nieuw-Guinea baarde grote zorgen. Volgens de directeur van Lovinks kabinet, P. J. Koets, was er niemand — ook Lovink niet (hoewel die geen officieel standpunt innam) — die Nieuw-Guinea van dusdanig belang achtte, om op dat punt het been stijf te houden. Zelfs de legerleiding achtte volgens Koets het gebied van zeer geringe strategische betekenis. Kortom, er bestond geen enkele redelijke aanleiding Nieuw-Guinea voor Nederland te behouden⁵⁶. Van Maarseveen had echter laten weten dat het betrekken van Nieuw-Guinea in de overdracht van de soevereiniteit uitgesloten was. Koets maakte zich grote zorgen over de wat hij als een 'alleen over mijn lijk'-mentaliteit van Van Maarseveen betitelde. Hij vreesde dat in geval van een mislukken van de RTC 'een groot deel van Java en sommige streken van Sumatra dan in vuur en vlam [zullen] staan'⁵⁷.

Ook Lovink voorzag een uiterst gevaarlijke, ontvlambare situatie indien de RTC zou mislukken. Een klein incident zou dan kunnen leiden tot 'rampspoedige ketting-reacties' met 'verlies aan mensenlevens, ook burgers, en met vernielingen van economische en andere objecten'. 'De zou', zo schreef hij Van Maarseveen

het zo willen stellen; in ons eigen belang mag de RTC niet mislukken omdat de reacties die hier te lande verwachtbaar zijn elke kans op samengaan van ons land en Indonesië kan vernietigen⁵⁸.

De druk op de onderhandelaars in Den Haag om tot overeenstemming te komen, werd door de verontrustende berichtgeving uit Indonesië steeds groter. Ondertussen waren de vorderingen echter weinig bemoedigend. De standpunten ten aanzien van Nieuw-Guinea—dat naar het einde van de agenda was geschoven—en de schuldenkwestie lagen ver uiteen. Op 4 oktober kreeg Lovink uit Den Haag te horen dat het beeld van de conferentie weinig hoopgevend was. De zaak leek te zijn vastgelopen⁵⁹.

De onderhandelingen raakten inderdaad in een impasse. Lovink drong er opnieuw bij Van Maarseveen op aan de RTC niet te laten stranden. De gevolgen van het mislukken van de besprekingen waren anders niet te overzien. 'Het is', zo schreef hij,

nu eenmaal niet mogelijk op de weg waarop wij ons bevinden stil te staan. Met onderkenning van alle daaraan verbonden risico's is de enige kans om aan dit land vrijheid te brengen en orde te hergeven, op de ingeslagen weg voort te gaan en na een snelle beëindiging van de RTC zo spoedig mogelijk de soevereiniteit over te dragen⁶⁰.

56 Koets aan A. H. C. Gieben, afgevaardigde van de Voorlopige federale regering ter RTC, 4 oktober 1949. *Ibidem*, 157-163.

57 *Ibidem*.

58 Lovink aan Van Maarseveen, 23 september 1949. *Ibidem*, 49-51.

59 Gieben aan Lovink, 4 oktober. *Ibidem*, 170.

60 Lovink aan Van Maarseveen, 7 oktober 1949. *Ibidem*, 191.

De toch al zeer gespannen situatie werd kritiek toen Van Maarseveen Lovink de volgende dag meldde dat de RTC dreigde te stranden op de schuldenkwesitie en de situatie 'alarmerend' was geworden⁶¹. Lovink gaf opdracht de Nederlandse troepen in de hoogste staat van paraatheid te brengen. De mogelijkheid van een militaire confrontatie was reëel geworden. In legerkringen werd zelfs de optie van een derde politionele actie ter tafel gebracht. Zo had de troepencommandant voor Midden-Java, F. Mollinger, aan Buurman van Vreeden als ultieme remedie om een algeheel herstel van rust en orde in Midden-Java te bewerkstelligen 'een blijvende vernietiging van de verzetskern Djocja', in overweging gegeven⁶².

Terwijl de onderhandelaars in Den Haag alle moeite deden de RTC weer vlot te trekken en Batavia maximale terughoudendheid betoonde om zich niet door de TNI te laten provoceren, voerde de Republiek de spanning bewust op. Overal waren republikeinse troepen aan de wandel en onder de Nederlandse gemeenschap dreigde paniek. Het aantal schietincidenten nam sterk toe. Binnen een week werden meer dan 300 schermutselingen gerapporteerd. Op 14 oktober overhandigde de sultan van Djocja Lovink een ultimatief voorstel om het Nederlandse leger zich te laten terugtrekken naar de regentschaps- en residentiehoofdplaatsen, waarbij de verbindingswegen met een drie kilometer brede strook onder Nederlandse controle zouden blijven. Daarbuiten zou niet mogen worden gepatrouilleerd. Op deze wijze, zo meende de sultan, zouden de incidenten tussen de Nederlandse en TNI-troepen worden verminderd en de spanningen afnemen. Lovink reageerde ontzet. Het impliceerde immers dat geheel Java, met uitzondering van de steden, aan de Republiek prijs zou worden gegeven. In het geval van het mislukken van de RTC en het uitbreken van nieuwe vijandelijkheden zou de Nederlandse positie uiterst kwetsbaar zijn en de strijd bij voorbaat zijn verloren. Hij wees het voorstel dan ook resoluut af en legde terecht alle verantwoordelijkheid voor de veelvuldige bestandsschendingen bij de Republiek. Getergd beschuldigde Lovink de sultan van 'woordbreuk van de ernstigste soort' door zich bewust aan het wapenstilstandbesluit te onttrekken. Hij verzekerde de Indonesische bewindsman dat zolang de soevereiniteit nog niet was overgedragen hij nog altijd verantwoordelijk was voor de bescherming van de Nederlanders en hun eigendommen. In geval van een Indonesische aanval, zou hij niet schromen bevel te geven terug te schieten⁶³.

De ferme taal die Lovink tegen de sultan had gesproken, deed menigeen de wenkbrauwen fronsen. Een aantal van Lovinks adviseurs — waaronder Koets — achtte het een ernstige fout dat de HVK de als constructief bekend staande sultan zo tegen zich in het harnas had gejaagd. Het ware beter geweest meer begrip te tonen voor de zwakke positie van de gematigde republikeinse regering en voor haar moeilijke verhouding tot de radicale achterban en met name de TNI⁶⁴. De reden voor de obstinate

61 Van Maarseveen aan Lovink, 8 oktober 1949. *Ibidem*, 204.

62 Mollinger aan Buurman van Vreeden, 1 oktober 1949. *Ibidem*, 121. Zie ook De Beus, *Laatste jaar*, 145.

63 Van Maarseveen aan Lovink, 15 oktober 1949. *Ibidem*, 271 -280, aldaar 280.

64 Interview Koets, 16 april 1991. Omdat er steeds meer schietincidenten plaatsvonden en het dodental onder de Nederlandse soldaten steeg, besloot de Nederlandse legerleiding uiteindelijk tal van vooruit-

opstelling van het Indonesische leger was gelegen in de vrees dat, wanneer de soevereiniteit eenmaal zou zijn overgedragen, de invloed van de militairen sterk zou verminderen. Om de eigen machtsbasis binnen de Republiek te versterken, bleef de TNI vasthouden aan haar eis van 'honderd procent *merdeka*' (vrijheid) en ondermijnde zij in weerwil van het bestand bewust de Nederlandse positie, daarbij het beleid van de constructieve republikeinen doorkruisend. De enige manier voor de sultan cum suis het leger in bedwang te houden, was door het de wind uit de zeilen te nemen middels het gepresenteerde voorstel. Lovink had volgens Koets er beter aan gedaan het plan te accepteren teneinde zo een meer werkbare situatie te scheppen ter vervanging van het totaal onoverzichtelijke labyrint aan demarcatielijnen⁶⁵.

Inzinking

Lovinks optreden wekte de indruk dat hij zichzelf niet meer geheel in de hand had en ten prooi was gevallen aan een mentale inzinking. De grote werkdruk en de tot het uiterste gespannen atmosfeer leken hun tol te hebben geëist⁶⁶. Lovinks zo gedecideerde houding maakte plaats voor twijfel ten aanzien van een goede afloop. Diende aanvankelijk alles te wijken voor het slagen van de RTC-besprekingen, gaandeweg raakte deze opvatting steeds meer op gespannen voet met zijn verantwoordelijkheid als landvoogd om de Nederlandse gemeenschap en de Indonesische bevolking bescherming te bieden. 'Het is een dagelijkse strijd die men met zichzelf voert om niet alle geloof in de toekomst te verliezen', zo schreef hij half oktober aan Van Maarseveen. Kort daarop verontschuldigde hij zich bij de bewindsman over de pessimistische toon van zijn berichtgeving:

Ik zou hiertoe niet zijn gekomen, ware het niet dat ik 5 maanden lang blijkbaar tevergeefs met overtuiging en overgave heb getracht alle zich hertegen verzettende factoren ten spijt een oplossing te vinden om met de Republiek in goede verstandhouding en geloof in de toekomst te geraken tot een ordelijke overdracht van de soevereiniteit.

De landvoogd achtte de bewindsoverdracht op dat moment niet langer verantwoord⁶⁷.

Lovink zag de situatie dusdanig somber in dat ook hij de optie van militair optreden niet langer uitsloot. De legerleiding had hem ervan overtuigd dat communistische elementen bezig waren de macht in Indonesië over te nemen. Zo zouden er in diverse deelstaten staatsgrepen dreigen. Een geprikkelde Lovink liet Van Roijen op 25 oktober telefonisch weten geen enkele illusie meer te koesteren over de goede trouw van de republikeinen. Met hen viel zijns inziens geen land te bezeilen en met name met de sultan viel niet meer te praten. De Republiek moest een halt worden toegeroepen voor het te laat was⁶⁸.

geschoven posten op te heffen en over te gaan tot troepenconcentratie. In feite werd het verworpen plan van de sultan alsnog uitgevoerd.

65 Interview Koets, 16 april 1991.

66 Koets aan Gieben, 4 oktober 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 162.

67 Lovink aan Van Maarseveen, 23 oktober 1949. *Ibidem*, 380-383.

68 Verslag Van Roijen van telefoongesprek met Lovink, 25 oktober 1949. *Ibidem*, 420-421.

Op Buitenlandse Zaken bezag men de situatie met grote verontrusting. Hetgeen gevreesd werd, namelijk dat Lovink te veel onder invloed van het leger zou komen, leek te zijn geschied. Steeds had Lovink in nauwe samenspraak met zijn adviseurs elke avond spoedvergadering gehouden op het paleis Koningsplein, waar uitvoerig de situatie werd besproken en getracht werd tot een algemene consensus te komen. Geleidelijk aan was evenwel een situatie gegroeid waarin Lovink minder open stond voor opvattingen die niet met die van hem en de legerleiding strookten. Onder degenen die uiterst kritisch stonden tegenover het optreden van de landvoogd waren Koets en De Beus. Zij meenden dat Lovink zich door het leger had laten inpalmen. Zo schreef De Beus misprijzend dat Buurman van Vreeden 'dag en nacht' bij Lovink 'op schoot' zat en Lovinks alarmistische berichtgeving door zijn stafchef was 'ingefluisterd'⁶⁹.

Hoewel hun visie te negatief gekleurd was — persoonlijke tegenstellingen speelden hier een rol⁷⁰ — bestond er alle reden voor bezorgdheid. Lovink had zich een zeer harde werker getoond, was dag en nacht in touw en vertoonde tekenen van overwerktheid. Zijn civiele adviseurs vonden bij hem steeds minder gehoor. Het kostte hen steeds meer moeite de landvoogd van niet goed doordachte, impulsieve reacties te weerhouden. Volgens Koets beoordeelde de landvoogd de situatie veel te somber, hetgeen zijn neerslag had op de Nederlandse stellingname in zijn geheel. De telegrammen die Lovink naar Den Haag stuurde, waren zijns inziens veelal in te zwarte bewoordingen gesteld. Het lukte hem evenwel niet altijd de HVK te bewegen zijn woordkeuze af te zwakken en de zaken meer in proportie te zien⁷¹. Zowel Koets als De Beus meenden dat Lovinks berichtgeving al te sterk gekleurd werd door diens 'tropisch temperament' en de neiging vertoonde in uitersten te vervallen⁷². Slechts ternauwernood was de HVK ervan weerhouden daadwerkelijk maatregelen af te kondigen die de precaire situatie in Indonesië op de spits zouden drijven⁷³.

Het kabinet maakte zich in toenemende mate zorgen over Lovinks geestesgesteldheid. De regering ontving hierover vanuit Batavia meer verontrustende berichten. De voorzitter van de Nederlandse onderhandelingsdelegatie in Batavia en plaatsvervangend HVK, H. L. s'Jacob, noemde Lovink 'bepaald niet evenwichtig en te gemakkelijk

69 De Beus aan Van Roijen, 22 augustus 1949. *Ibidem*, XIX, 590-591.

70 Koets was een groot bewonderaar van Van Mook en had weinig waardering voor de in zijn ogen conservatieve Lovink. Interview Koets, 16 april 1991. Zie ook J. Talens, *Peter Johan Koets. Een biografische schets* (Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht, 1982). De moeizame verstandhouding tussen De Beus en Lovink was voor een belangrijk gelegen in het feit dat De Beus vond dat Lovink hem te weinig consulteerde. Informatie afkomstig van J. R. de Ranitz, tweede man onder De Beus op de directie Verre Oosten. Interview te Wassenaar, 10 december 1997.

71 Interview Koets, 16 april 1991. Hoewel Koets in het interview zijn gelijk watal te gemakkelijk haalt, valt niet te ontkennen dat hij beter in staat was afstand te nemen van de emoties van de dag dan Lovink. Zie de teneur van zijn correspondentie uit die tijd in *Officiële bescheiden*, XVIII, XIX en XX.

72 Notulen Nederlandse delegatie, 28 oktober 1949. *Ibidem*, XX, 450-452. Zie ook interviewverslagen afgenomen door dr. C. Smit met J. E. van Hoogstraten, directeur Economische Zaken, op 23 april en 2 mei 1969 en P. J. A. Idenburg op 22 april 1969 over Lovink. De verslagen liggen op het Instituut voor Nederlandse geschiedenis in Den Haag.

73 Interview Koets, 16 april 1991. Koets lijkt zijn rol opnieuw te veel op te waarderen. Hij was niet de enige die Lovink wees op de consequenties van militair optreden. Dat zijn versie echter niet geheel onjuist is, getuigt de brief van Koets aan Van Roijen, 28 oktober 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 454-457.

in een paniekstemming te brengen⁷⁴. Ambtenarenorganisaties stuurden telegrammen dat men van Lovink 'onvoldoende kalmerende invloed' vond uitgaan. Koets had al eerder besloten niet naar Den Haag te komen teneinde op Lovink een rustgevende invloed te kunnen blijven uitoefenen⁷⁵.

Indicatief voor de — althans volgens De Beus — 'opgewonden stemming' van Lovink⁷⁶ was het belang dat de HVK hechtte aan de toekomstige residentie van de Hoge Commissaris. Lovink was gevoelig voor grandeur en hechtte groot belang aan de juiste eerbewijzen jegens hem alsmede aan de entourage die bij zijn positie als landvoogd en aanstaande Hoge Commissaris paste. Hij meende dat men in de oosterse samenleving alleen respect kreeg, als men dat ook afdwong. Hij eiste tot ontsteltenis van de republikeinse regering het paleis Buitenzorg op. Elke mindere huisvesting achtte Lovink onaanvaardbaar⁷⁷. Toen Djocja weigerde de eis in te willigen omdat men het paleis als een koloniaal symbool bij uitstek achtte, reageerde de HVK furieus. Hij beschouwde de Indonesische weigering als een bewuste vernedering. Door Nederland, in persona de Hoge Commissaris, een residentie van allure te onthouden, gaven de republikeinen de Nederlanders in zijn opinie 'nog eens een trap na'⁷⁸. Deze overtrokken reactie was voor het kabinet aanleiding om eind oktober twee adviseurs naar Batavia te sturen teneinde poolshoogte te nemen hoe het met Lovinks psyche gesteld was⁷⁹.

De impasse doorbroken

Inmiddels waren de RTC-onderhandelaars tot het inzicht gekomen dat onorthodoxe middelen moesten worden toegepast om uit de schuldenimpasse te komen. Een kleine subcommissie kreeg het mandaat een oplossing te vinden die bindend voor alle partijen zou zijn. Tegen de verwachting in werd vlot overeenstemming bereikt. Het kabinet stemde morrend in met de Indonesische eis dat twee miljard gulden aan externe schuld knijpt zou worden gescholden⁸⁰.

Er restte nu nog een obstakel: Nieuw-Guinea. De standpunten stonden ook hier lijnrecht tegenover elkaar. Aan Indonesische zijde werd Nieuw-Guinea opgeëist, conform artikel drie van het akkoord van Linggadjati, dat de Verenigde Staten van Indonesië het gehele grondgebied van Nederlands-Indië zou omvatten. Volgens de republikeinse premier M. Hatta zou uitzondering van Nieuw-Guinea van de soevereiniteitsoverdracht door radicale republikeinen als een knuppel worden gebruikt om niet alleen de relatie met Nederland te verstoren, maar ook om de eigen regering te lijf te gaan⁸¹. Van

74 s'Jacob aan Van Roijen, 7 september 1949. *Ibidem*, XIX, 714-719.

75 Koets aan Gieben, 4 oktober 1949. *Ibidem*, XX, 162.

76 Verslag telefoongesprek Van Roijen met De Beus, 25 oktober 1949. *Ibidem* 421 - 422.

77 Lovink aan Van Maarseveen, 26 oktober 1949. *Ibidem*, 428-429.

78 Verslag Van Roijen van een telefoongesprek met Lovink, 25 oktober 1949. *Ibidem*, 420-421. Zie ook Meijer, *Den Haag-Djakarta*, 60-61.

79 De adviseurs waren P. J. A. Idenburg en N. S. Blom, raadadviseurs op de ministeries van overzeese gebiedsdelen en buitenlandse zaken. Interview S. van Ravesteyn, 16 oktober 1997.

80 H. Meijer, *Den Haag-Djakarta. De Nederlands-Indonesische betrekkingen 1950-1962* (Utrecht, 1994) 47-48.

81 Notulen ministerraad 24 oktober 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 392.

Maarseveen nam deze uitspraak met een korreltje zout en meende dat de Indonesische delegaties uiteindelijk van Nieuw-Guinea geen struikelblok zouden maken. Hij berichtte Lovink dat het kabinet inzake Nieuw-Guinea 'geen krimp' zou geven⁸².

Aan Indonesische zijde hield men echter voet bij stuk, waarop de UNCI opnieuw besloot in te grijpen. Zich realiserend dat de RTC niet mocht mislukken, gingen alle partijen *contre coeur* met het UNCI-voorstel akkoord om gedurende een jaar de status quo van Nieuw-Guinea te handhaven, met de bepaling dat binnen die termijn een oplossing moest zijn gevonden omtrent de definitieve status van het gebied. Met het aanvaarde Nieuw-Guineacompromis waren de RTC-besprekingen afgerond. Op 2 november werd de RTC afgesloten⁸³.

Ontslagaanvraag

In Batavia slaakte men één zucht van verlichting. Nu de handtekeningen waren gezet, was ook een nieuw militair conflict van de baan. Van Lovinks schouders viel een zware last. Hij herstelde zich opvallend snel van zijn inzinking. De bevindingen van de kabinetsafgezanten over Lovinks psychische gesteldheid waren ook zo geruststellend, dat het kabinet besloot geen actie te ondernemen⁸⁴. De HVK toonde zich zeer ingenomen met het bereikte resultaat. Wel waarschuwde Lovink Van Maarseveen voor al te veel optimisme ten aanzien van de toekomstige samenwerking. Daar diende men zich volgens hem geen al te grote voorstelling van te maken, temeer daar de Indonesiërs volledig met het verleden wilden breken. Wat dat laatste betrof was de landvoogd tot het inzicht gekomen dat het beter was als hij geen Hoge Commissaris werd.

Het heeft geen zin de ogen te sluiten voor de werkelijkheid en het zou onverantwoord van mij zijn een taak op mij te nemen waarvan ik vooruit gevoel dat ik deze niet zal kunnen uitvoeren zoals het moet door omstandigheden, die ik niet in de hand heb en sentimenten die ik niet kan overbruggen omdat mijn persoon de belichaming blijft van het oude.... De enige juiste weg [is], dat ik de dag waarop de soevereiniteit wordt overgedragen uit Indonesië vertrek en daarmee op waardige wijze voor de ogen van allen het oude afsluit,

zo liet hij Van Maarseveen op 5 november weten⁸⁵. Dit verrassende besluit was genomen na raadpleging van een aantal collega-diplomaten. Zowel Van Roijen, als secretaris-generaal Buitenlandse Zaken, H. N. Boon, hadden hem aangeraden de post van Hoge Commissaris niet te aanvaarden. Boon had Lovink geschreven dat hij zich op de 'drempel tussen twee werelden' bevond en dat het illusionair was te menen van de oude en in de nieuwe wereld over te kunnen stappen⁸⁶.

Hoewel de ontslag aanvraag onverwachts kwam, waren er binnen het kabinet al wel twijfels gerezen of Lovink nog wel de aangewezen man was om als Hoge Commissaris de nieuwe relatie met het onafhankelijke Indonesië op te bouwen. Gevoed door de

82 Van Maarseveen aan Lovink, 27 oktober 1949. *Ibidem*, 449-450.

83 Meijer, *Den Haag-Djakarta*, 49-50.

84 Interview Van Ravesteyn, 16 oktober 1997.

85 Lovink aan Van Maarseveen, 5 november 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 555-557.

86 Boon aan Lovink, 4 november 1949. *Ibidem*, 550.

vele verontrustende signalen uit Batavia omtrent Lovinks optreden was er in Den Haag steeds meer scepsis gegroeid omtrent zijn persoon. Het conflict met de sultan en het vooruitzicht dat de Hoge Commissaris gebrouilleerd zou zijn met een van de belangrijkste republikeinse leiders, maakte Lovinks aanblijven steeds minder aantrekkelijk. Van Maarseveen wenste desondanks — zij het zo kort mogelijk — aan Lovink vast te houden, te meer daar op zo'n korte termijn geen andere kandidaat beschikbaar was. De ministerraad ging hiermee akkoord. Toen minister van buitenlandse zaken Stikker, die niet bij de kabinetszitting aanwezig was waarop dit besluit viel, evenwel van deze beslissing vernam, sprak hij zijn veto uit. Hij achtte Lovink niet langer geschikt voor de functie van Hoge Commissaris. Drees ten slotte gaf de doorslag. Volgens de premier was Lovink te zeer beschadigd door de moeilijkheden die zich hadden voorgedaan. Het kabinet stemde in met zijn voorstel de landvoogd aan het eind van het jaar te vervangen. Onder de grootst mogelijke dankzegging voor de 'eminente wijze' waarop de HVK zijn functie had vervuld, verleende de ministerraad Lovink eervol ontslag. Op 25 november werd het besluit publiekelijk gemaakt⁸⁷. In de pers werd het bericht voor kennisgeving aangenomen. Alleen de *Java Bode* wijdde kort commentaar aan Lovinks ontslag. De krant billijkte het besluit nu de HVK het paleis Buitenzorg niet had kunnen behouden als residentie⁸⁸. Naarstig ging het kabinet op zoek naar een opvolger, die uiteindelijk met veel moeite werd gevonden in de persoon van de regeringscommissaris voor het Europese herstelprogramma, H. M. Hirschfeld⁸⁹.

Bewindsoverdracht

Lovink restte weinig meer dan de lopende zaken af te handelen en de voorbereidingen te treffen voor de gezagsoverdracht. De organisatie van het Hoge Commissariaat werd door hem summier opgezet. In een brief aan Boon noemde de HVK de afbouw van het koloniale tijdperk 'een deprimerende bezigheid'. Lovink gaf toe zich te veel illusies gemaakt te hebben gemaakt omtrent de mogelijkheid het oude en nieuwe bestel in elkaar te laten overvloeien⁹⁰.

Nu de RTC was afgelopen, bleek dat de anti-Nederlandse gevoelens aan Indonesische zijde snel verdwenen. Hoewel er nog altijd veiligheidsproblemen waren, moest Buurman van Vreeden toegeven dat de eerdere alarmerende berichten niet meer van toepassing waren. Weliswaar bleef de Nederlandse gemeenschap nerveus ten aanzien van de nabije toekomst, maar voorzichtig begon er ook wat vertrouwen te dagen. Misschien dat het toch nog allemaal wel meeviel. Onder een deel van de Nederlanders, met name onder de Indo-europeaanen, handhaafde zich evenwel de paniekstemming. Velen weken nog voor de bewindsoverdracht uit naar Nieuw-Guinea⁹¹.

87 Meijer, *Den Haag-Djakarta*, 58-62. Als dank voor zijn diensten werd Lovink het Grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau verleend. Notulen ministerraad, 12 december 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 775.

88 *Java Bode*, 28 november 1949.

89 Meijer, *Den Haag-Djakarta*, 62-68.

90 Lovink aan Boon, 21 november 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 643-645.

91 H. Meijer, 'Bestemming Nieuw-Guinea. De opvarenden van de Waibalong', in: W. Willems, e. a., ed., *Uit Indië geboren. Vier eeuwen familiegeschiedenis* (Zwolle, 1997) 151-165.

Om de Nederlandse gemeenschap gerust te stellen hield Soekarno een radiorede waarin hij verzekerde dat men welkom bleef en niets te duchten had. Ook Lovink droeg zijn steentje bij aan het verminderen van de spanningen. Hij bracht op 23 december een beleefdheidsbezoek aan Soekarno in Djocja, alwaar hij hem gelukwensde met de op handen zijnde onafhankelijkheid en zijn aanstaande installatie tot president⁹². Het werd algemeen uitgelegd als een gebaar van verzoening en toenadering en door de Indonesiërs op hoge prijs gesteld.

Op 27 december tenslotte zette Lovink zijn handtekening onder de acte van gezags-overdracht, terwijl de sultan van Djocja dit als vice-president namens Indonesië deed. Nadat buiten het paleis Koningsplein de volksliederen waren gespeeld en de vlagceremonie was afgewerkt ten aanschouwe van duizenden Indonesiërs, spoedde Lovink zich conform de traditie dat een landvoogd na zijn aftreden onmiddellijk het grondgebied van Indonesië diende te verlaten, meteen naar het vliegveld. Uitgeleide gedaan door Nederlandse en Indonesische hoogwaardigheidsbekleders verliet de laatste drager van het Nederlandse gezag om 18.23 uur plaatselijke tijd het voormalige Nederlands-Indië⁹³.

Commentaar op Lovinks bewindsperiode bleef opvallend genoeg achterwege. Noch in Nederland, noch in Indonesië evalueerde de pers zijn optreden. Alle ogen waren gericht op de beloftevolle, maar ook zo onzekere toekomst; het oude deed niet meer terzake.

Lovink werd in mei 1950 benoemd tot ambassadeur in Canada als opvolger van Van Roijen. Daar kon hij na de zware jaren die achter hem lagen op adem komen en meer aandacht aan zijn gezin schenken. Hoewel enigszins in de luwte, was het een eervolle post. Niet alleen was Canada een belangrijke NAVO-partner, maar het land herbergde ook vele Nederlandse immigranten. Halverwege de jaren vijftig waren het er al meer dan honderdduizend. Lovinks gemakkelijke omgangsvormen kwamen hem goed te pas in zijn contacten met de Nederlandse landverhuizers. In oktober 1957 verruilde hij de post in Ottawa voor die in Canberra alwaar hij nog nauw betrokken raakte bij de Nieuw-Guineakwestie. Lovink had de opdracht de Australische regering ertoe te brengen Australisch Nieuw-Guinea met het Nederlandse deel van het eiland tot een zelfstandige natie te laten samengaan om de Indonesische claim op Nederlands Nieuw-Guinea te ontcrachten⁹⁴. Hoewel de opzet aanvankelijk leek te slagen⁹⁵, hadden Lovinks pogingen toch geen succes. Australië achtte een goede verstandhouding met Indonesië uiteindelijk van groter landsbelang dan een onafhankelijk, verenigd Nieuw-Guinea⁹⁶. Afgezien van de Nieuw-Guinea kwestie verschilden Lovinks werkzaamheden niet veel met die in Canada. Ook met Australië waren de betrekkingen uitstekend; zij stonden eveneens voor een groot deel in het teken van de Nederlandse immigranten. In september 1960 keerde hij op eigen verzoek als ambassadeur terug

92 Lovink aan Van Maarseveen, 23 december 1949. *Officiële bescheiden*, XX, 840.

93 De Beus, *Laatste jaar*, 163-168.

94 Informatie afkomstig van mw. Nagel-Lovink, 29 juni 1998.

95 *KHA/1951,13627*.

96 De Beus, *Morgen*, 244-288. Zie ook H. Adil, *Australia's relations with Indonesia 1945-1962* (Leiden, 1973) 139 e.v.

naar Canada, welk ambt hij tot zijn 65e jaar in 1967 vervulde. Na zijn pensioen is Lovink in Canada blijven wonen.

Conclusie

De overgang van oorlog naar vrede in de Indonesische kwestie in de laatste maanden van 1949 was een uiterst gecompliceerd en moeizaam proces. Het Van Roijen-Roemakkoord betekende geenszins dat de weg naar overeenstemming vrij was van obstakels en dat het slechts nog een kwestie van onderhandelen was alvorens de vrede definitief getekend kon worden. De dreiging van een nieuwe uitbarsting van vijandelijkheden, mogelijk zelfs van een derde politionele actie, was in de laatste maanden van 1949 voortdurend aanwezig. Het optreden van de landvoogd in deze beslissende slotfase was dan ook van cruciaal belang. De opvatting dat Lovinks bewind niet veel voorstelde, is dan ook onhoudbaar.

Hoewel Lovink uitdrukkelijk geen bemoeienis had met het beleid, nam hij als H VK onontkoombaar een cruciale positie in de Nederlands-Indonesische relatie in. Hem was de moeilijke taak toebedeeld de nog zo grote vertrouwens kloof te dichten. Het lukte hem echter niet een dusdanige verstandhouding met leidende republikeinen op te bouwen dat een optimaal gespreksklimaat werd gecreëerd. Het wederzijdse wantrouwen en de belangen die op het spel stonden waren te groot om elkaar de hand te reiken. Aan Indonesische zijde gaf men ook weinig reden tot vertrouwen. Het voortdurend schenden van gemaakte afspraken en met name de militaire infiltraties voedden Lovinks scepsis over de Indonesische bereidheid om tot overeenstemming te komen.

Hoezeer Lovink ook overtuigd was van de noodzaak dat er een RTC-akkoord moest komen, de politieke belangen conflicteerden gaandeweg steeds meer met de veiligheid van de Nederlandse troepen en burgers. Zijn verantwoordelijkheid voor het welzijn van de Nederlandse gemeenschap noopte hem tot een uiterst scherp optreden jegens de Indonesische regering. Was Lovinks optreden volledig legitiem en gerechtvaardigd, zijn handelwijze getuigde echter niet altijd van de benodigde tact, inzicht in en begrip voor de Indonesische gevoelens, denkwijze en problemen. De wijze waarop hij de sultan van Djocja bejegende was hiervoor illustratief. In dit opzicht speelde zijn verleden hem parten. Lovink was niet in staat zijn paternalistische instelling jegens de Indonesiërs volledig te laten varen en de noodzakelijke mentaliteitsomslag te maken. In weerwil van zijn onderkenning dat het Nederlands bewind ten einde was, bleef zijn visie op de toekomstige verhouding met Indonesië in wezen koloniaal. Als zo velen onderkende bovendien ook hij de psychologische dimensie van het dekolonisatievraagstuk te weinig, hetgeen tot uiting kwam in het opeisen van het paleis Buitenzorg. Terwijl een nieuwe, evenwaardige relatie gewenst was, poogde hij nog te zeer de oude gezagsverhouding te continueren.

Het geheel van Lovinks activiteiten als landvoogd overziend, is het eindoordeel niet eenduidig. Mag zijn optreden jegens de Nederlandse gemeenschap geslaagd genoemd worden en toonde hij zich ook als bestuurder deskundig en competent, ten aanzien van de politieke aspecten van zijn functie is zijn missie duidelijk minder succesvol geweest.

ALGEMEEN

Bronnen in het buitenland. Literatuurwijzer voor bronnen van de Nederlandse geschiedenis in buitenlandse archieven en bibliotheken (Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 1996, 223 blz., ISBN 90 5216 083 X).

Deze literatuurwijzer voorziet in een behoefte. Want rond 1900 waren Nederlandse historici actief om in het buitenland berustend archiefmateriaal met betrekking tot Nederlandse geschiedenis, de zogenaamde Neerlandica (of is Neerlandica beter?) te ontsluiten. En dat was nogal wat, want ongeveer een vijfde van de sinds 1904 in de Rijks geschiedkundige publicatiën gepubliceerde bronnen is buiten de landsgrenzen te vinden. Nederland heeft echter later nooit, zoals België en Duitsland, systematisch dit grote terrein verkend. Maar een onderneming als dit boek kan zelden volledig zijn en zelfbehoud gebiedt zorgvuldig de grenzen van hetgeen opgenomen wordt te bepalen. De 1460 titels zijn onderverdeeld in een algemeen gedeelte, een deel over Europese landen en een deel 'overige werelddelen'. De nummers betreffen boeken, artikelen, en rapporten, die in de voorbereidende fase van een onderzoek nuttig kunnen zijn om de structuur van een archief te leren kennen, Nederlandse bronnen willen ontsluiten of geschriften gericht op het buitenland, die ook zijdelings over Nederlandse zaken berichten. Zij moeten dateren van na 1800 en gaan niet over de periode voor 1250. Het zijn geen ongepubliceerde verslagen, noch boeken, kranten, tijdschriften of pamfletten. Om praktische redenen van lijfsbehoud werden ook historische publicaties als dissertaties, monografieën en artikelen niet opgenomen. Jammer, maar wel begrijpelijk. De stof, die publicaties over Nederland en zijn koloniale heerschappij tot eind 1993 omvat, wordt toegankelijk gemaakt door drie registers, een op auteursnamen, een op personen en geografische namen en een op vindplaatsen. De handleiding voorin betreft het gemis aan een onderwerpenindex en wij doen dat eveneens, want de tweede index verhelpt deze onvolledigheid maar gedeeltelijk. Desondanks is het een bijzonder overzichtelijk en nuttig naslagwerk geworden dat alle lof verdient.

Toch vallen enkele dingen op. Ten eerste de invloed van de loop van de geschiedenis: ergens staat in de inleiding, dat de vindplaatsen in de opgenomen literatuur niet altijd de huidige vindplaatsen zullen zijn en dat geen systematisch onderzoek naar deze mutaties is gedaan. Voor negentiende-eeuwse publicaties over de archiefreizen van Bakhuizen van den Brink, Van den Bergh en Groen van Prinsterer betekent dat een vraagteken achter de bruikbaarheid. Hun interessante werk kan nut hebben om iets te vinden, maar tegelijk ook weer niet, gezien de vele decennia vol veranderingen die na hun bezoek voorbij zijn gegaan. Ten tweede is er het probleem van de oorlogshandelingen: wat heeft het voor zin een publicatie uit 1858 over het archief in Breslau of een uit 1935 over Polen op te nemen, als we weten hoe groot de verwoestingen daar in de Tweede Wereldoorlog zijn geweest? Alleen bij een bronnenpublicatie is de zingeving dat zo verloren gegane teksten bewaard werden. Verder zijn de makers verrast door de Duitse eenwording: de reorganisatie van overheidsinstellingen gaat erde laatste jaren voort en de vermeldingen van archieven in Merseburg, Potsdam en Berlijn bevatten nog de oude naam, maar dan zonder DDR. We zullen zien hoe het verder gaat nu Oost-Europa open ligt. Een ander, merkwaardig gevolg van de veelbewogen Duitse geschiedenis is het feit dat een boek over het Pruisische staatsarchief in Koningsbergen onder Göttingen is opgenomen (het nummer 528 komt overigens niet in het register voor). Deze opmerkingen doen evenwel niets af aan de waardering voor, zoals Donald Haks schrijft, het onderzoek 'door verscheidene medewerkers van het ING en ook anderen daarbuiten'. Hoe aardig zou het zijn geweest hen ook bij hun naam te leren kennen.

E. O. G. Haitsma Mulier